

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΘΛΟΣ ΤΟΥ (ΕΠΙ)ΖΗΝ

Ευριπίδης, *Ηρακλής μαινόμενος* Θέατρο Άττις

*Προσπαθεί να εξηγήσει
σκοτώνοντας.*

Τ. Ρούσσος, «Πρόσωπο στο νερό», 1972

Στο περίπου αχρονολόγητο αυτό έργο (μεταξύ 421 και 415 π.Χ.), ο ποιητής παραλαμβάνει το μύθο του ημιθέου και, αντιστρέφοντας ιδιοφυώς το χρόνο τέλεσης των άθλων του για να τον αφήσει εντελώς αστήρικτο στο τέλος (τους τοποθετεί επίτηδες προ του δράματος), μας παραδίδει έναν υπέροχο ύμνο στο ανθρώπινο μεγαλείο: ο καταρρακωμένος από τη μοίρα Ηρακλής καταφάσκει τελικά στο ζην, μετά τις παραινέσεις του καλού καγαθού Θησέως. Συνεχίζει να ζει αφού έχει, μέσα στο παραζαλισμένο από την Ήρα μυαλό του, σκοτώσει τα παιδιά και τη γυναίκα του, πλάσματα που προ ολίγου είχε ηρωικά σώσει απ' το θάνατο.

Πολύ ορθά —είναι άλλωστε και προφανές— συσχετίζεται η μανία του Ηρακλή με τη συσκότιση φρενών του Αίαντα στην ομώνυμη σοφόκλεια τραγωδία. Είναι λοιπόν άκρως ενδιαφέρον να συγκριθεί η στάση των δύο ποιητών απέναντι στην καταδρομή του θείου: Η θεολογία του Σοφοκλή σπρώχνει τον ήρωα στην καθαρτήριο της αλαζονείας του υψηλόφρονα αυτοκτονία ενώ η ευριπίδεια ανθρωπολογία, ρεαλιστική, αποδέχεται το αν-ισόρροπον και ασταθές της ύπαρξης και την παρωθεί στην υπέρβαση των συμφορών της. Ο Αίας τιμωρείται τιμωρώντας τον εαυτό του εφ' άπαξ. Ο Ηρακλής, τραγικότερο ίσως πρόσωπο αλλά μαζί και πιο «δικό μας», δέχεται για κλήρο του τον

«ατελείωτο θάνατο», τον «everlasting death». Στην όλη περίπλοκη δομή του έργου πρέπει να υπογραμμιστεί ο ρόλος του Αθηναίου-Θησέα, που αφενός προβάλλεται ως εκπρόσωπος ενός πρώιμου εχέφρονος ουμανισμού και αφετέρου ως σύμβολο μιας πόλης που προσφέρει καταφύγιο στους κεκμηκότες του πεπρωμένου.

Αισθανόμαστε πολύ οικείο αυτό τον Ηρακλή, κι ας τον βαρύνει η «βλασφημία» των άθλων του. Αυτοί έχουν ξεχαστεί, έχουν περάσει περισσότερο στη μυθολογική επικράτεια. Σ' αυτή την επικράτεια έχει ξεχαστεί και η πιθανή ζηλοτυπία της Ήρας και άρα το μένος της έναντι του Ηρακλή, επειδή τον υποπετεύεται ως υιό του Διός και όχι του φυσικού του πατέρα Αμφιτρώωνος κι έτσι, σκληρή σαν φύση, εκδικητικά του θολώνει το νου. Στην τραγική σφαίρα που μας ενδιαφέρει έχει απομείνει μόνος ο ήρωας που επιβιώνει των αθέλητων εγκλημάτων του σαν να εκτίει πια τη ζωή του ως ποινή. Πληρώνει περήφανα για μια ενοχή που κανένας ορθολογισμός δεν μπορεί να του την εξηγήσει. Και συνορεύει, αν δεν προλέγει σαφώς, εκείνο που η δική μας εποχή βάφτισε «παράλογο».

Ο πρώτος έπαινος αποδίδεται στον Θ. Τερζόπουλο για την επιλογή του. Το θέατρο Άτις πορεύεται με πρόγραμμα εις βάθος χρόνου. Έχει ήδη αντιμετωπίσει σε κλειστή σκηνή το θέμα Ηρακλής κατά Χάινερ Μύλλερ, επίσης στην παράσταση *Κάθοδος*, βασισμένη στο σημερινό μας έργο και στις σοφόκλειες *Τραχίνιες*, τώρα δε διαβάζει μετά από 35(!) χρόνια αυτούσιο το ευριπίδειο έργο. Είθε στο μέλλον να καταπιαστεί και με το ομοθέματο έργο του Σενέκα.

Πράγματι, οδηγεί σε πλείστες όσες μελαγχολικές σκέψεις το γεγονός ότι ο *Ηρακλής μαινόμενος* παραστάθηκε το 1960 στην Επιδευρο από το Εθνικό, κατά σκηνοθεσία Τ. Μουζενίδη με τους Θ. Κωτσόπουλο, Α. Καλλέργη, Στ. Βόκοβιτς, Π. Καπιτσινέα, Ν. Καζή, Β. Κανάκη και αφού επανελήφθη το '62 και το '65, εγκαταλείφθηκε στη... μανία της περιφρόνησης.

Η παράσταση του Τερζόπουλου αποδίδει δικαιοσύνη και μαζί στην πρόσληψή μας ένα ωραιότατο κείμενο δοσμένο στην παραδοσιακή, δυναμική απόδοση του ποιητή, πεζογράφου και ακάματου μεταφραστή της αρχαίας γραμματείας μας Τ. Ρούσσου. Στην περίπτωση βέβαια Τερζόπουλου ο λόγος παίζει μοιραία δευτερεύοντα ρόλο καθώς ο σοβαρότατος σκηνοθέτης εφάρμοσε ιδανικά αυτή τη φορά τη σωματική-χειρονομιακή του αντίληψη πάνω στο προσφερόμενο αυτό

έργο των βίαιων συγκρούσεων, των μεταστροφών και του αίματος. Στον *Ηρακλή* του θεάτρου Άττις ακούστηκε και αυτούσιος ο ευριπίδειος λόγος αλλά και πρωταγωνίστησε ο λόγος του βασανιζόμενου σώματος καθώς φωτιζόταν εξαιρετικά στις σταδιακές ή απότομες μεταμορφώσεις του. Οι ηθοποιοί παρουσίαζαν την εκάστοτε εξέλιξη της δράσης γεωμετρικά, με αποπλιστικώς λιτά και θερμά ταμπλό-βιβάν και ρυθμικά ομαδική κίνηση. Απ' αυτήν, κάποτε ξεχώριζε η ατομική, καθώς αναδυόταν μαγικά μέσα από τα σύνολα των ημιχορίων ή ως γόνιμη κυοφορία των σκοτεινών περιοχών του χώρου. Μια προωθημένη αντίληψη επιθετικής συνεκφώνησης που ανακαλούσε με σεβασμό, οργάνωση αλλά και ελευθερία το ροντηρικό μοντέλο καθιστούσε το σύνολο ενιαίο στο συναίσθημά του. Επίσης, σχεδόν ενιαίες οι χρωματικές φωνητικές συμπεριφορές των ηρώων, ήθελαν να καταδείξουν την ένταξη όλων των χαρακτηρολογικών αποκλίσεων στον κοινό μίτο του τραγικού μύθου αλλά και στην κοινή, αρραγή αισθητική της παράστασης. Το «σκοτισμένα» ασπρόμαυρο περιβάλλον λευκών σωμαμάτων πάνω σε μέλαινα ένδυση (Θ. Τερζόπουλος) συνηγορούσε με τον τελεστικό βηματισμό της βασιλίσσας-κίνησης, με το καταστατικό πένθος και με την εικαστική πρόταξη της πάσχουσας χειρονομίας και των πασχόντων *de profundis* σωμαμάτων. Η λειτουργική όψη ολοκληρώθηκε με το ακίνητα περιστρεφόμενο σκηνικό ομόκεντρων κύκλων «μανιάς» του Ερμ. Χοντουλίδη. Νέοι ηθοποιοί γυμνασμένοι στην εντέλεια πάνω στις επιταγές αυτού του θεάτρου *gestus* κινήθηκαν ανάμεσα στην απόλυτη πειθαρχία και λεπτομερειακή υποσημείωση φόντου και στην απροσδόκητη μετάλλαξη, υπηρετώντας ένα δίχως κενά συγκινησιογόνο αποτέλεσμα καθαρής τέχνης. Παρότι οι ηθοποιοί στη συγκεκριμένη αντίληψη μοιάζουν να περιορίζονται στη μοίρα των εκτελεστικών οργάνων μεγίστης ακριβείας, που όμως απαιτεί σκληρότατη δουλειά, στον *Ηρακλή* ειδικότερα διέπρεψαν ο αποκαλυπτικός εκφραστικός δυναμισμός και ο εσωτερικός παλμός της Σ. Χιλλ κι ακόμα η δημιουργική εξοικείωση με τον δεδομένο κώδικα του Τ. Δήμα μαζί με τις ιεραποστολικές προσελεύσεις στον απαιτητικό κόσμο της πρότασης αυτής των Θ. Γεωργίου, Χρ. Θάνου, Ν. Κωστοπούλου και Κ. Τάκαλου. Δεν με έπεισε ιδιαίτερος ο κάπως ήπιος *Ηρακλής* του Δ. Ακτύπη. Η εκγύμναση στην παραληρηματική αυτοκατάλυση πρέπει επίσης να θεωρηθεί ένας μείζων κόπος για όσους τον ανέλαβαν. Ήχοι, υποκρούσεις, σιγές, αυστηρά μοτίβα συ-

νεργάστηκαν εν μέτρω στις ατμόσφαιρες χωρίς ποτέ να παρατηρηθεί η συνήθης αυθάδεια του μέλους και χωρίς να σημειωθεί η ελάχιστη γραφική δήλωση.

Συνοφίζοντας, θα 'θελα να ομολογήσω με μεγάλη χαρά την πανηγυρική διάφευση των φόβων μου μήπως είχε εξαντληθεί ο οπλισμός της φόρμας του Τερζόπουλου. Δεν ξέρω στο μέλλον ποιες ανανεωτικές ανάγκες θα προκύψουν, τουλάχιστον όμως σ' αυτό τον Ηρακλή, ο κώδικας, αναγεννημένος και μέσα από τα ανενόχλητα αρχαιοπρεπή νάματα του κλασικού λόγου, απέδωσε μήλα Εσπερίδων χρυσά.

Ένα πλήρες καλλιτεχνικό γεγονός, τίμιο, όρθιο, συνεπές, επιβλητικό, και μαζί ένα ηχηρά άηχο ράπισμα, ένας παραδειγματικός χολαφισμός στους σεσημασμένους ελληναράδες θεατρικούς Ηρακλείς άθλιων άθλων.